

ЎЗБЕК ТИЛИДАН УРДУ ТИЛИГА ТАРЖИМАЛАРДА ДУО, ОЛҚИШ ВА
ТИЛАКНИ ИФОДАЛОВЧИ БИРЛИКЛАР ТАРЖИМАСИ (ЎЗБЕК
НАСРИ НАМУНАЛАРИ АСОСИДА)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7393909>

Умарова Моҳира Азим қизи

таянч докторант

Tel: +99899 851 30 90; E-mail:

mohiraumarova3090@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Пиримқул Қодировнинг “Юлдузли тунлар” романи ва Гофур Гуломнинг “Шум бола” қиссаларининг урду тилидаги таржималарида дуо, олқиш ва тилакни ифодаловчи бирликларнинг таржимон Манзар Салим томонидан таржима қилиш усуллари, уларнинг ўзбек миллийлигини таржима асарларида юзага чиқариш масалалари атрофлича ўрганилган.

Таянч сўзлар: дуо, олқиш, тилак, таржима усуллари, аналогия, миллий колорит.

ABSTRACT

This article discusses in detail the methods of translating units representing blessings, applause and wishes in Pirimkul Kadyrov's novel "Starry Nights" and in Gafur Gulyam's story "Mischief Maker" into Urdu by translator Manzar Salim, as well as the issues of the appearance of Uzbek nationality in translation works into this language.

Keywords: *benevolence, wish, blessing, translation methods, analogy, national coloring.*

Бирон-бир халқнинг ўзига хос миллий колоритини очиб берувчи унсурлар сирасига – дуо, олқиш ва қарғиш сўзларини ҳам киритиш мумкин. У асарнинг ажралмас бўлаги бўлиб, ўша миллатнинг маданиятини, нутқини, менталитетини юзага чиқариш учун хизмат қилади. Бундай сўзлар ҳар бир тилда мавжуддир.

Маълумки, олқиш ҳам, дуо ҳам кишиларга нисбатан ижобий муносабатни, яхшиликлар тилашни ўзида мужассамлаштиради. Олқиш орқали ҳам, дуо

орқали ҳам инсоннинг бир-бирига нисбатан илиқ ижобий муносабати яққол сезилади.

Покистонда ҳам ва умуман, урдузабон халқларда дуо ва олқишларга қаттиқ эътибор қаратилади. Покистон халқи ҳам албатта, ҳар бир қилинган эзгу ишдан сўнг шу ишни қилган инсонни мақтайди, унинг номига дуолар қилади, олқиш сўзларини айтади. Покистон Ислом Руспубликаси бўлгани учун, уларнинг кўп олқиш сўзлари ва дуолари Ислом дини билан боғлиқдир. Ҳатто кўп китобларнинг бошланиши, кириш қисми Аллоҳга ҳамд билан ва Қуръон суралари билан бошланади.

Дуо, олқиш ва тилаклар боғлиқ сўзлар халқ турмуш тарзи, босиб ўтган йўли таъсирида шаклланади. У ўзида том маънода миллийликни мужассам этади. Бундай «нозик» сўз ва ибораларни таржима қилиш эса мутаржимдан анча билим ва кўникмани талаб этади.

Бу борада Ф.Эшбоева: “Ўзбек фольклоршунослигида қарғишга яқин турувчи жанрлардан бири олқишдир. Олқиш ҳам теран миллий негизга эга бўлган, яъни “таржимага бўйин бермайдиган” жанр”¹, - деган фикрни билдириб ўтади. Дарҳақиқат, олқиш сўзлари тарихан шаклланган, йиллар оша вужудга келган сўз бирикмалари саналади. Б.Саримсоқов ҳам қарғиш ва олқишларни бир-бирига зид жанрлар эканлиги ҳақида шундай фикр билдиради: “Сўзнинг сеҳр-жоду кудратидан кўрқиш ҳамма вақт сўзга эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиш фольклор жанрлари составида бир-бирига моҳиятан тамомила қарама-қарши бўлган жанрларнинг вужудга келишига сабаб бўлган. Олқиш ва қарғишлар ана шундай бир-бирига зид жанрлар саналади”². Мана шу бир-бирига тамомила зид бўлган икки жарн “таржимага бўйин эгмас”лиги жиҳатидан ўзаро яқин саналади.

Қуйидаги “Шум бола” қиссасидан олинган мисоллар орқали олқиш, тилак ва дуоларни таржима қилиш усуллари, улар таржима асарда ўз ифодасини қанчалик топганини таҳлил қилдик. Бундай сўзлар ҳақида яна шуни айтиш мумкинки, улар асосан ёши катталар нутқида ишлатилади ва олқиш ҳамда дуо сўзлари ҳар бир тил лексикасида мавжуд. Халқнинг менталитетидан, эътиқод қилувчи динидан, тарихий таком依лидан келиб чиққан ҳолда лексик бирликлар ҳам шаклланади. Масалан, ўзбек тилида баракалла, балли, офарин каби сўзлар шулар сирасидандир. Уларнинг бошқа тилларда ҳам эквивалент ва муқобил

¹ Эшбоева Ф. Ўзбек халқ қарғишларининг жанр хусусиятлари ва бадиияти: Филол. фан.номз. ... дисс. – Тошкент, 2008. – Б. 30.

² Саримсоқов Б. Олқишлар ва қарғишлар // Ўзбек фольклори очерклари. 1 -жилд. – Тошкент: Фан, 1988, – Б. 143.

вариантлари мавжуд, албатта. Ҳар бир тилда улар турли ифода этилади. Қиссадан келтирилган ана шундай сўзларни урду тилига таржима қилинган вариантлари билан чоғиштирилди:

– Ҳа, балли азамат, неча кундан буён кўзим учиб, йўлпашша айланиб юрган эди, ҳайтовур яхшиликка кўринди. [Ш.Б.76]

”شبابش! پهوپها نه ميرے بالوں کو پيار سے سهلاتے ہوئے کیا. تم نے بہت اچھا کیا کہ ہمیں یاد کیا. آج بری مکھی کمرے میں منڈلا رہی تھی تو میں سوچنے لگا کہ آخر کون مہمان آنے والے ہو! [سرگزشت ایک لڑکے کی - ۷۷ص -]

– Яхши, яхши, баракалла.. [Ш.Б. 65]

[شبابش--- [سرگزشت ایک لڑکے کی - ۷۵ص -]

– Жуда маъкул, балли-балли, Ҳожи бобо. [Ш.Б.100]

ٹھیک ہے، حاجی بابا بہت خوب، حاجی بابا۔ [سرگزشت ایک لڑکے کی - ۷۵ص -]

– Ҳа, баракалла, баракалла, азамат, баракалла. [Ш.Б. 85]

[شبابش، شبابش--- [سرگزشت ایک لڑکے کی - ۸۶ص -]

Келтирилган тўртта мисолдан кўп қисмида аслият матнидаги “шабаш” билан берилган. “Баракалла” сўзи араб тилидан олинган бўлиб, “сени Худо муборак қилсин; офарин деган маъноларни англатади. ЎТИЛ да унинг уч хил маъноси келтирилади: 1. Кимсанинг бирор ҳаракатидан мамнунликни, маъқуллаш, мақтовни англатади. 2. Маъқуллаш, тасдиқлаш маъносини англатади. 3. Норозилик, қоникмаслик маъносини англатади”.³ демак, икки ҳолатда ушбу сўз олқиш сифатида, ҳамда бир ҳолатда у кесатиш ва салбийликни ифода этади. Юқоридаги барча мисоллардаги вазиятда у мамнунлик, олқишли ва мақтовни ифода этган. Ҳа, баракалла, баракалла, азамат, баракалла – мисолидаги “азамат” олқиш сўзи тушириб қолдирилган. Унинг таржимада акс этмаслиги билан контекстдаги маъно ўзгариб қолмаган. Шу сабабли ҳам уни хато деб бўлмайди.

“Барака” сўзидан ясалган “барака топгур” ибораси ҳам адабий манбада учради. Қайд этиш лозимки, уни урду тилида ифодалаш анча мушқил саналади.

Кеча Омонбой барака топгур ҳам тоза ғайрат кўрсатди-да, бундан ҳам катта тўнкани қовлаб чиқарди. Ҳалол йигит экансизлар, барака топгурлар. [Ш.Б.85]

³Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдлик. 1 жилд. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2006. – Б.35.

كل امان بائے نے بھی، خدا اسے خوشیوں سے ہم کنار کرے، خوب جانفشانی دکھائی تھی۔ اس ٹھنڈھ زمیں سے کھود نکالے تم دونوں ہی بڑے [سرگزشت ایک لڑکے کی - ۸۵ص] نے دو بڑے ایماندار لڑکے ہو!

Бу барака топгурларни бизга Худо етказди. Йўл кетиб турган, жуда ҳам қобил йигитлар экан. [Ш.Б. 79]

ارے ما لک، ان لڑکوں کو تو خدا نے ہماری مدد کرنے کے لئے بھیجا ہے۔ خدا انہیں خوشیاں عطا [گزشت ایک لڑکے کی - ۸۴ص] کرے۔

Танланган жумлалардаги “барака топгур”, “ҳалол йигит” ижобий коннотация берувчи олқиш сўзлари урдуга интерпретация усули билан таржима қилинган, яъни гап ичида уларнинг шарҳи кетган. “Барака топгур” ибораси “Аллоҳ уни яхшиликлар, бахт билан ёнма-ён қилсин, унга Худонинг яхшиликлари бўлсин” деб ўгирилган. Назаримизда, таржима жуда чиройли чиққан. “Ҳалол йигит” эса урдуга ҳалол, тўғри, виждонли деган маънони берувчи – “айمانдар” (i:ma:da:r) сўзи билан ўгирилган. Бу ерда кўпроқ диний коннотация берилган. Аслиятда келган “қобил йигит” эса тушириб қолдирилган. Кўриниб турибдики, таржималар жуда муваффақиятли чиққан ва ёзувчи назарда тутган маъно етказиб берилган. Биламизки, “қобил” дегани – “ 1. Қобилиятли, лаёқатли, ҳар ишга уқуви бор; 2. Сўзга кирадиган; ювош, мўмин”⁴ каби маъноларни англатади ва шундай инсонларга нисбатан ишлатилади. Шунинг учун урду тилига уни айнан шу маънони берувчи “ معقول باتمیز ” сўз билан ифода этса янада тўлиқ таржима юзага келган бўлар эди.

“Тилак ва дуо тушунчалари орасидаги нисбий фарқ шундаки, тилакда, кўпинча, инсон(лар)га яхшилик бевосита тиланади, дуода эса инсон(лар)га яхшилик, марҳамат Яратгандан сўралади”⁵, Х.Ҳамидов томонидан келтирилган ушбу фикрга биз ҳам қўшилган холда, дуоларни асосий қисми, мазмуни Аллоҳга нисбатан, нимадандир асраш учун, бошига оғир кулфат тушганида, бировга яхши тилак ният қилиш мақсадида ёки шунчаки шукроналик билдириш учун қилинади. Уларнинг кўпида Аллоҳ номи келтирилади, ёки келтирилмасада, яширин маънода айнан у Зотга қаратилган мурожаат назарда тутилади. Масалан,

Эй Худо, қуруқ тухматингдан асра, қандай балога йўлиқдим, ўзинг сақла!
– деб жавоб берар эди у. [Ш.Б.24]

⁴ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдлик. 3 жилд. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2006. – Б.177.

⁵ Ҳамидов Х., Бадий таржимада тилак, дуо ва қарғишларнинг берилиши. Шарқ таржимашунослиги: тарихи, ҳозирги куни ва келажаги 2 (илмий мақолалар тўплами). Республика илмий-амалий анжумани мат-лари. – Тошкент: ТошДШИ, 2014.Б.103-109.

“خداوند کریم، مجھے اس سفید تہمت سے بچا لے، خدائے رحیم، میں کیسی مصیبت میں پڑ گیا۔۔۔ [سرگزشت ایک لڑکے کی - ص ۳۵ -]

Мисолдан кўриниб турибди-ки, бир инсон бошига кулфат тушганда Аллоҳга юзланиб, унга илтижо қилмоқда ва Ундан сўрамоқда: “Эй Худо, қуруқ тухматингдан асра, қандай балога йўлиқдим” жумласида инсоннинг ички кечинмалари ҳам яширинган, яъни айби йўқ инсон илтижо орқали Аллоҳдан уни бу тухматдан асрашини сўрамоқда. Урду тилида бу жумла “Худойи карим, мени оқ тухматингдан сақла, меҳрибон Аллоҳ, мен қандай мусибатга йўлиқдим” каби таржима қилинган. “Қуруқ тухмат” ибораси урдуда “оқ тухмат” каби берилган. Бундан ташқари, ички кечинмаларни ифода этиш мақсадида мутаржим жумлага “меҳрибон Аллоҳ” сўзларини ҳам қўшган. Натижада илтижо қилувчининг ички ҳислари таржима асарда жуда чиройли талқин этилган. Аслият ва таржима жумлаларни чоғиштирилса, аслиятдаги умумий маъно тўғри берилганини, шу билан бир қаторда, урду тилидаги экспрессивликни оширувчи сўзлар ҳам тўғри танланганлигини, таржима аналогияси ўринли қўлланилганлигини кузатиш мумкин ва аслиятдаги илтижодан кўзланган маъно таржимада ҳам ўз ифодасини тўғри топганини эътироф этиш лозим.

Юқоридаги мисолда Аллоҳга илтижо қилинган вазият келтирилган бўлса, навбатдаги мисолда Аллоҳга шукроналик келтириш вақтидаги шукроналик сўзлари келтирилади:

– Худога минг қатла шукурлар қилиб, секингина қўйларни ҳайдаб бозорга кетдик. (Ш.Б.77)

ہم نے خدا کا لاکھ لاکھ شکر ادا کیا اور دعائیں مانگتے ہوئے کہ وہ ہمیں اپنی نئی نئی عنایات سے کو بازار کی طرف ہانکتے رہے۔ [سرگزشت ایک لڑکے کی - ص ۸۱ -] [نوازے، بھینڑوں

Аслиятдаги “Худога минг қатла шукурлар қилиб...” шукроналик сўзлари миннатдорчиликнинг энг кучли кўриниши бўлади. Аллоҳга қилинган дуо ва илтижоларга у Зотнинг жавоби сифатида тушунилади. Урду тилига ушбу шукроналик сўзи муқобил варианты билан берилган. Урду тилида ҳам “خدا کا” “Худога юз минг марта шукурлар қилмоқ” ибораси кенг қўлланилади. У аслиятдаги жумлага мос тушади. Сабаби ўзбек тилида келтирилган “қатла” сўзи – марта, маротаба, карра маъносини билдиради. Шу билан бирга урду тилида юқоридаги мисолдек эмоционал-экспрессивликни янада ошириш мақсадида, аслиятда келтирилмаган бўлса-да, қўшимча “дуо қилиб” ибораси ҳам акс этган.

Олқиш ва истак сўзлари сўзловчининг қабул қилувчига нисбатан хайрихоҳлик туйғусини ифодалайди, бу туйғунинг ифодаси ушбу жамиятнинг бошқа аъзолари билан алоқа ўрнатиш ёки давом эттиришга ёрдам беради, шунинг учун ижобий истакларнинг баёноتلари мулоқот қилувчиларнинг шахслараро муносабатларини тартибга солишга қаратилган бўлади. Қўрилган мисолларда урду ва ўзбек халқи олқиш, дуо тилак ва шукроналик сўзларида ўхшашлик жиҳатлари кўп учраши кузатилди.

Хар бир халқ ўз менталитети, турмуш тарзи, эътиқод қилувчи динига кўра дуо, олқиш ва тилак сўзларини яратади ва қўллайди. Покистон Ислом Республикаси бўлгани, бутун дунёда урду тилида сўзлашувчи халқнинг асосий қисмини мусулмонлар ташкил қилгани учун ҳам ушбу сўзларни таржимада ифодалашда урду тили таржимони М.Салим анча ютуқларга эришган. Мутаржим бунда кўпроқ аналог бериш усулини қўллаган. Баъзи ўринларда матннинг умумий маъносига таъсир этмайдиган сўзлар тушириб қолдирилган.

REFERENCES

1. Эшбоева Ф. Ўзбек халқ қарғишларининг жанр хусусиятлари ва бадиияти. Филол.фан.номз.дисс. – 179 б.
2. Ҳамидов Х. Ўзбекчадан туркчага насрий таржима муаммолари (Монография). – Тошкент: 2014. – 140 б.
3. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдлик. 1-жилд. – Тошкент: Ўзб. Мил. Энци, 2006. – 679 б.
4. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдлик. 5-жилд. – Тошкент: Ўзб. Мил. Энци, 2006. – 571 б.
5. Kholmiraev T. Urducha-o‘zbekcha lug‘at – Pokiston: Muqtadira Qaumi Zaban, 2003. – 389 b.
6. Қодиров П. Юлдузли тунлар. – Тошкент: Шарқ, 2016. Ўзбекистон. 1981. – 496 б.
7. Гафур Фулом. Шум бола. – Тошкент:– 155 б.
8. غفور غلام . سرگزشت ايک لڑکے کی۔ تاشقند شاخ محفوظ. ۱۹۸۲
9. قادروف پ . ظہیر الدین بابر۔ تاشقند : رادوگا ۱۹۸۶ ۶ – ۶۴۴ ص